

ئەندىشە و مەزھەب

بابەتى سايتى گۈلشەن

وەرگىران : عوسمان - م

ئەو يەكە ئىنسان زىندوو بوونى خۆى پى دەرك ئە كا و لە رىگاي ئەندىشەو پىوھ ندى لە ئىوان بوونى شە خىسى ئىنسانە كان لە گەل مە وجودىە ت و ھە بوون دا پىك دىنى ھە ست و فەر و مېشكى ئىنسانە. ئىنسان ئە گەر بتوانى بە ھە ست و بىرى خۆى دياردە كانى دە وروبە رى خۆى دەرك و وورد و شى بىكاتەو، بوونى خۆى ئە ناسى و لە گە لى لە پىوھ ندى داىە، يانى لە بارى شعورىوھ وە زىندووھ. ئاوا ئىنسانىك چوونكە لە ئەندىشەى خۆى بە ھەرە وەر ئە گرىت و تووانى گومان و تاقىكردنەوھ و نە تىجە گرتن و بىراردانى ھەيە، بە ئاكامىكى مەتقى كە بە عە قلى گە ىشتووھ، رە وشتىكى سازگار لە گەل ئەو يەكە بە ناوى سروشت گە ماروى داوھ پىك دىنى. ھەر بە پىى ئە م مە نتقە تە نانە ت بىروراي زانايانى لايانگى دىن متمانەى زانستىكى بى لايانەى تاقىكراو و لىكدراوھ يان نبىھ، چوونكە بۆ لە قالبى دىن گونجاندى ئە و راستيانەى كە قالب ھەلناگرن سەر و گووى لىكدانەوھ كانىان بىرئوھ و بە ئىبىنى دىن و موقەدە ساتە كانى لە لىكدانەوھى تەواوى ئەوھ شتانەى كە لە گەل دىن ناتە بايە چاوپوشيان كىدووھ. دىنە كان، بە تايبە تى دىنى شىعە كە بابە تى لىكدانەوھ مانە، تەواوى لە ھزە كانى ئەندىشەى ئىنسانىكى باور دار بە م دىنەى لە قالبى قازانچ و خواستە كانى خۆى دا بە كار ھىناوھ، يانى ژيانى لە دەسەلانى ئە و دەر ھىناوھ و لىى وەر گرتووھ.

دىن جەوھەرى ھەياتى ئىنسان كە فەكرى بە شەرە بە قازانچى دەسەلات بە خشىن بە دىن لە ئىنسانى وەر دە گرىتەوھ. بۆ نمونە ياسا شەرعىە كانى قورئان وەك پەيرەوى ئىسلامى و تەفسىرى مەلاكان و ئايەتوللە جوراوجۆرە كان لە رەسالە كانىان دا، بۆ تەواوى لە ھزە كانى ژيانى بە شەر تە كلىفیان دىارى كىدووھ. تە نىا يەك دە قىقە لە فەكرى ئىنسانى موقەدە سوب و ژىر فەرمانى دىن لە دەسەلانى خۆى و سەر بە ئەندىشەى داھىنان و خولقىنەرى فەكرى سەر بە خۆى خۆى نىھ. ئىسلام لە وانە بە ھاتنە دىناى منداللىك بە سەر چوونە تى ئىزدواجى دايك و باوكى دا چاوە دىرى و دە خالە ت ئە كا كە ئە بى بە تە ئىدى مە لا و فە قى و بە ووشەى تەلقىنى دىن ئىزدواج بىكەن. چوونكە ئىسلام ئەيە وى خەلك ژيان و كاتە ھەستىارىە كانى خۆى ھەر وەك ھەموو كىدوھ وە كانىترى ماوھى ژيانى تىكە لاو و جىباى ھەلنە گر لە دىن بىكا. دىن بە م شىوھە رىگا لە ئازادى خەلك ئە گرى و تە نىا لە ژىر چاوە دىرى و ئىختىارى دىن دا بۆ بە رىوھ بردنى رىوھ سەمى ئىزدواج، مندالە كەى ئە و ژن و پىاوە بە ھەللازادە دادە نى. بە م شىوھە يە ئە م لە عنە تەى ھەللا و ھەرام جۆرىك بە زە برى قە مچى و ھەرە شە كانىتر بە سەر ژيانى خەلك دا ئەسە پىنن كە ووشەى ھەرامزادە يان ھە مان زولل لە نە رىت و عادەت و سوننەت دا جىئوىكى نارەوايە كە ھەر كە سىكى نا موسولمان و ھەر منداللىك كە بە دوور لە چاوە دىرى دىن لە دايك بووبىت لە ھەموو مافى ئىنسانى خۆى بى بە ش ئە كا، تا ئە و جىگايەى كە بە خۆى ماف ئە دات دايك و مندالە كە لە ژىر ناوى ھەرام و زولل دا بە ردە باران بىكا.

ئەوانەى كە بە تە ئىدى دىن لە دايك ئە بن و ھەموو كارە كانىان بە ياساى شەرە ئە نجام ئە دەن بۆ زىندوو بوون و ژيان كىدو بە رە سمىە ت ئە ناسرىن. بە لام مافى ئىنسانى تەواى ئە وانەى كە ھەموو ئەندىشە و وجودى خويان دە رىبە ست ناسپىرن بە دىن لىان وەر ئە گىرىتەوھ. بە م شىوھە يە چوونكە ئە م مەسەلە يە لە ژيانى ھەمووان دا دەستى ھەيە، يان ھەمووان ئە بى تەسلىمى دىن بن و يان ناچار ئە بى بە رووالەت خويان بە بەندە و تەسلىمى دىن نىشان

بدن. نه وانه ی که ته سلیم نابن و عه قَل و نه ندیشه ی خوځیان له بابه ت ژبانه وه نه پارښن و مل ناده ن له هه موو
نیمکاناتی کومه لایه تی بی به ش نه بن.

روونه نه وانه ی که نیمکاناتی کومه ل له قالبی نه رسته کانی سه رچاوه گرتوو له دین وه ک گونا و خیر، ته نیا به
دینداره کان ره وای ده بینن. به پالپشتی نه و جنیوانه ی که بو وه دی نه هاتنی خواسته کانی دین دروست کراون وه ک
لامه زهه ب، زول، زناکار، کافر و بی دین و خوانه ناس، دژ به خوا و موفسدفی الارض، نه جس، و زور ئیهانه یتر که له
روانگه ی هه ر ئینسانیکی عاقل و بی ته عه سوبه وه نه تاوانه و نه ده بی ووه ک ئیهانه له فکر و زه یین دا ته سه ور
بکری، نازاد نه ندیشان له مافی کومه لایه تی بی به ش نه کن. بو ریاکاران و دینداره ته عه سوییه کان له کومه لگا دا
پایه ی بالداستی به سه ر نازاد نه ندیشان دا پیک دینن. به م شیوه یه له کومه لگادا ژماره یه ک نه بنه نووری چاو و بالآ
ده ست و له مافی زیاتریش به هره مه ند نه بن. له کومه لگایه ک دا که ژماره یه ک به سه ر خه لک دا نه مر نه کن و
نه بنه بالآ ده ست، نه وانه ی که ژیر ده ستن مافیان به ده ست بالآ ده ستان که له هیچ باریکه وه ریگریک نیه بو
گه یشتن به خواسته کانین پیشیل نه کریت. یانی نه وانه ی که له داروده سته ی باندی ئیسلامیه کان و بالآ ده ستان نین
نه منیه تیان نیه و له ده سترژی و زور بیژی و سه رکوتی بالاده ستان پارښراو نین.

ماف و نیمکاناتی کومه لایه تی له وانه، کار له پیشه ی ده وله تی، یان ئاسان وه ده ست هیئای ئیجازه بو تیجاره ت و
هه ر ئیشیکی نازاد، وه رگرتنی قه رز یان متمان، وه رگرتنی هه رجوره ئیجازه یه ک بو دروست کردنی کارخانه یان خانوو
و هتد بو گوروپی بالداسته ی سه ر به دین ئاسانه و بو باقی خه لک ته نیا به رشوه و به رتیل دان به کاربه ده ستان
که له داروده سته ی پاوانخوازی دینن و یان واسته کانیتتر که وابه سته به دینن نه گه ری هه یه. به م جوړه هه میسه
تابووری به ستراره به دین، تابووری ده لالی و واسته گه ری و به رتيله.

گوروپی حاکمی دینی که به پالپشتی دین به ئاسانی و به هو ی پله و پایه وه ده ستیان به سه ر مافی خه لک دا گرتوه
به سه رنجدان به وه یکه هیچکاتیک ناتوان کار و به رهه م هیئان به باشتر له مشه خوری مه لاکان و فه قیه کان و
نیمامزاده سازان نیشان بده ن، قه ت ناتوانن تابووری له سه ر بنه مای زانستی و یان به رهه م هیئان قه بوول بکه ن.
چوونکه له گه ل نه ساسی نایدولوزیای ئیسلامی یانی گرنگی دان به و دنیا و بی بایه خ نیشان دانی کار و کریکار و
زانست و تیکوځشه ران بو ژبان له م دنیا په ناته بایه.

هه رچه نده که ئیسلام به کرده وه به هیئانه ژیر فه رمانی شعووری خه لک یه که مین شتیک که به شیوه ی داییم و له
ژیر ناوه کانی خومس، زه کات، حه قی نیمامان، نه زر و واجباتیتتر وه ری ده گریته وه. دارایی و سامانی خه لکه بو خستنه
خزمه تی باندی دین و به رهه م هیئانه وه ی مه لا له فه یزیه و مزگه وت و مه کته بی فه قیه تی و حوچه کان، و پاشان
بلاو کردنه وه ی نه م مه لایانه له هه موو جیگایه ک بو کو کردنه وه و وه ده ست هیئانی مال و سامانی زیاتر و به رین
کردنه وه ی به رهه م هیئانی مه لا و خورافات به قازانجی دین. به لام له م پیوه ندیه دا درو یه کی گه وره و دایمی که
هه میسه ته زاهوری پی نه کن بایه خ نه دان به مادیاته. نه بی بپرسین چلونه که مه لاکان و خه تیبه کان و ره وزه
خوینه کان که ئیدیعای بی بایه خ بوونی مادیات نه کن، پاره و مادیات له خه لک وه رده گرن؟ له به رانبه ر دا خوتبه و
خه تم و ره وزه و نیمان و ته کلیف که به پیی ئیدیعای ناخونده کان مه عنه ویاته له بری پاره نه یده ن به خه لک. که وایه
نایا مه لایه تی شتیک غه یری مادیه؟ یان نایا نه مانه شتیک به خه لک نه فروشن که بیکار و ئیش مادیاتیک
فراوانیان له به ر ده سته یه و تیر و ته سه لن و ژیاتیک ئاسوده یان هه یه؟.

ئیسلام بۆ دەست پیراگه یشتن به ده سه لات و هیز بۆ به ئاسان تالان کردنی به رهه می کار و ته لاشی خه لک پیوستیان به ته واوی ته ندیشه کانی هه ر ئینسانیک له ماوه ی ژیا نی دا هه یه تا له لایه ک به که لک وه رگرتن له هیز و توانای کاری که سانیتز هیزی مالی ته واوی ئینسانه کان بخه نه ژیر ده سستی خو یان. له لایه کیتزه وه ئیختیار و گیان و مال و داهاتی خه لک زۆر سته مگه رانه و به ناوی خوا و بۆ خوا له ده ستیان ده ر بینن.

له راستی دا ئیسلام ئایدولوییه کی کۆیله داریه بۆ خه ره فاندن و تالان کردنی دنیا به قازانجی گوروپ و تاقمیک که له باتی خوا به سه ر پاره و گیان و داهات و سامان و ته ندیشه ی خه لکه وه ئاسووده ته ژین و ته وانه ی که ته سلیمیان نابن و کۆیله تی قه بوول ناکه ن به قازانجی باند و مافیای دین ته یانکوژن.

به م لیکدانه وه یه به م ده رک و ئاکامه ته گه یین که بۆچی ئیسلام گونا ه و خیر و حه لال و حه رام به ته واوه تی له خزمه ت قازانجی دین و گه مارۆ دانی دایمی می میشکی ئینسانه کان بۆ زه مانه تی به ریوه چوونی ته مری قازانج په ره ستانه ی تاقم و گوروپیکی مافیایی و پشت ته ستور به سه ر برین و شمشیر، له هه موو شوون و لایه نه کانی ژیا نی خه لک دا بره وی پی داوه و ته یدا؟ ئیسلام هه موو شیوازه وه رگیراه کان له یاسا خیله کی و عه شایه ریه کانی سه رده می جاهیلیه تی به ناوی یاساکانی خوایی، و به زه بری کوشتار و هیرش بۆ سه ر وولاتی ده وله مه ندر و ئینسانیتز به کار هینا، بۆ سه پاندنی کۆمه لیک خورافات و داستانی دواکه وتوانه ی دووپاتکراوه ی سه رده می سومریه کان تا ریویات و داستانه کان له هه موو دینه کانی سامی و دواتر له کتیبی قورئان و بریک یاسای نا ئینسانی سه پاند که ته گه ریش له سه رده می جاهیلیه تی عه ره به کان دا بۆ خیله کانیا ن سوود به خش بوو، ته مرو ئیتز ته و سه رده مه نییه و خه لکی ئیمه ش خیله عه ره به کان نیه و به که لکی ته مرو نایه ت.

دین ریگا چاره له ته بلیغی هه ره شه، کوشتار، ته عزیر، شکه نهجه، زیندان، ترور و سه پاندنی یاساکانی دین له ته واوی له حزه کانی ژیا نی خه لک دا ته بینن تا کوو به روکی خه لک یه ک چرکه ش چیه له سته می دین رزگار نه بی. ته و ره وشتانه ی که خه لک هه ول ته دهن لئی هه ل بین له وانه خوتبه ی ماره کردن که دین وه ک به لگه ی حاکمیه تی مه زهه ب به سه ر پیوه ندی و هه سستی خه لک دا به ده ستییه وه گرتوه و بۆ ته وه یکه خه لک سه نگه ر به سه نگه ر له ژیر کونترولی دین دا پشت راست نه که نه وه به فه رز و واجبی نشان ته دا. ته م ره وشتانه بۆ ته وه یه که هه مووان له م کاته دا ژیا نیان موحتاجی مه لا بیت و ابزانن که دین و مه لا پیوستیه کی بی ته ملا و ته ولا و حاشا هه لنه گرن. ته گه ر خه لک ره وشتی دلخوازی خو یان له جیی نه ریت و یاسای سه پیندراوی دین دابنن، کاره که یان حه رام و گونا هه و منداله کانیا ن زولن که ووشه یه کی شه رمه زاری و په سته و له مه زهه ب که وتوه ته وه. ئیسلام له بانگدان به گو یی مندال دا له یه که م روژی له دایک بوونیه وه بگه ر تا ری و ره سمی مه رگ و له نو یژ و دوعای هه ر روژه و چۆنیه تی خو اردن و ته نانه ت چوون بۆ ناوده ست به ووتنی ته ورا د تا دوعا تاییه تیه کان به خو ی ری و ره وشتی هه یه تا که سییک بۆ یه ک چرکه ش به مه یلی خو ی و ئازادانه بیر نه کاته وه. ئیسلام له یه که م روژه وه تا مه رگ بۆ ئینسانه کان دیاری ده کا که چی بخون، چۆن بخون، چی بیوشن و چلۆن یه کتر بۆ ته نجامدانی ته مری دین و چلۆن ری له کردنه وه ی چاو و ته ندیشه ی غه یری دینی بگرن. به لام ته مرو ته بینین که خه لک قۆلی رووخاندنی ته واوی دیواره ره خنه هه لنه گره کانی دین سازانیا ن لی هه لمالیوه.

خومه یینی له کتیبی (ولایت فقیه) لاپه ره ی ۱۰ ته لی: "خودای ته باره ک و ته عالا له ریگای ره سوولی ته کره مه وه کۆمه لیک یاسای ناردوه که ئینسان له عه زه مه تی ته و سه رسام ته مینن. بۆ هه موو کاروباریک یاسا و نه ریتی

هیناوه، بو ئینسان بهر له وهیکه له دایک بۆ تا ئه و کاته ی ئه مری یاسای داناوه". به خویندنه وه ی ره ساله کانی خومهینی و ئایه تولله کانیتر که خاوه نی ره ساله ن ئه بینین که چیه یاسای دایمی به لام به دبه ختی خوڵقین بو خه لک و به قازانجی به هیز بوون و سولته ی دین به سهر خه لک دا دارپژراوه. له چۆنیه تی په روه رده کردنی منداله وه تا له گور نانی و بریک کفن تیوه پپچان له لاشه ی مردووه کان تا ئه و یاسایانه یه که بوونی ئیسلام له ته واوی شئوون و لایه نه کانی ژیان دا جیایی هه لئه گر بکا، هه ر چه نده ئه م ته علیم و ته ربیه تانه بۆ مه نتق و بۆ هو بن ، به لام به قازانجی دین له ئیسلام و هه ر ئه وه یکه نیشانی بوونی دین له م یاسایانه دا بسه لمینی و هه ر ئه وه نده به سته که ئه و ره وشتانه به زور ده رخواودی خه لک بدا تا ته واوی کاروباره کان له ژیر سولته و چاوه دیری دین سازان دا بۆ.

هه رچه نده که هو ی بوونی زیاتری یاساکانی دین، بوونی ئه و نه زمانه له نه ریته کانی خه له کانی عه ره بی بهر له ئیسلام بووه که موحه ممه د ربه ری ئیسلام، نه یتووانیوه بیانگوری و به هه مان شیوه که بوون یان به بریک گورانکاری که م که پپی کرابی وه ک ربه وی ئیسلام ته ئیدی کردووه. به لام یاساکانی سه رده می جاهیلیه تی عه ره ب وه ک بۆ مافی ژن و زال کردنی پیاو به سهر ژنان دا بیجگه له کۆنه په ره ستانه بوونیان و گۆرینی ناویان به ئیسلامی، هو یه کی سه ره کیی دیکه ی دانی ده سه لات به پیاو له ماله وه و زال کردنی به سهر ژن دا له ریگای ئه م دینه وه و راکیشانی پیاوان بو ئه م دینه بووه. ئیسلام بالآ ده سته ی پیاوه پاساو کردوه و به یاسای خودایی ده زانی و ژن مافی خواست و ناره زایه تی و دادخوازی له م مه زه به دا نییه. به لام پیاوان به ئیمان هینان به م دینه به بۆ هیچ کۆسپیک نه توانن بیجگه له ئه م کردن و حکوممه ت به سهر ژنه کانی خو یان د وا ناچار کردنیان به قه بوول کردنی ئیسلام و حاکمیه تی پیاوان، خو یان ببنه سه ربازی دینی ئیسلام که مافیان پپی ته دات ژنانی به دیل گیراو له هیرش و تالنه کاریه کانیان دا بکه ن به که نیزی خو یان و به هه ر شیوه یه ک پپان خو شه بۆ نه توانن ره فتاریان له گه ل بکه ن.

عه قل و بیبری خه لکانی گیروده ی دین جاروبار به هه ره شه و جاروبار به به لینی و به رتیل که له مافی خه لکیتر له ریگای ئیسلامه وه پپان نه درۆ، هینده هه ره شه ئامیز و ته ماعاوی بووه که ئه ساسی ئه م ته عه سوبه نه ک له سهر باوه ره کۆنه کانی دوور له باوه ری قورئان و ره ساله ی مه لا و ئایه تولاکان، به لکوو له سهر ئه ساسی ترس و پاراستنی قازانجی شه خسی و یان ئومید به وه رگرتنی قازانج و یان هیشتنه وه ی ریگای سوودی شه خسی و هه له اتن له م حیساباته یه. به لام زوربه ی تاکه کانی به شه ر که نه ته عه سوبین و نه عه قل و کاتی خو یان ده ربه ست هه دیه کردووه به دین، به بۆ ئاکام و بۆ مانا بوونی ئه م دینه ده ست و پپی گره یان ده رک کردووه که وه ک تانی جالجالوکه ته واوی له حزه کانی ژیانانی ته نیووه و تا ئه و جیگایه ی لاواز کردوون که ته نانه ت ته گه ر بیانه وی خو یان یاسا دانه ری ژیانی خو یان بن، ریگای خستنه گه ری نه ندیشه کانیان لی ئه گرتی. هه ر بو یه ناچار بوون ده ست بده نه پاکسازی فه ره ه نگی و سرینه وه ی تو زی نه ریته کان و عاده ته دینییه کان له هه موو به شه کانی ژیانان دا.

لیره دایه که به ره ورووی قودسیه تی دین ئه بنه وه و ئیده گن که هو ی موقه ده س و پیروز کردنی ئه م یاسایانه و دانانیان به که لامی خودا و ئیدیعی موتله ق بوونی یاسای شه رع بو له دووا راگرتنی بیبری خه لک و به ده سه لات گه یشتنی فریو ده ران و تالان چینی ئیسلامه. ئیستاکه که به شه ر په ی به پپیوستی گورینی ره وشته دووا که وتووه کان بردووه و چوونکه دینه کان هه ر هه موو خو یان به ته واو و گوران هه لئه گر نه زانن، ژیانی خو یی به جیا له دین نه وی.

ئیسنا ژماره یه ک تیزی ریفورمی دینی به رانه ر به جیایی دین له حکوممه ت داده ئین، ده لیلیان ئه وه یه که دینی ئیسلام گوران هه لگه و به هه ر ته فسیریکی جیاوازه کرۆ له ژیر ناوی ئیسلام دا کرده وه ی جیاوازه هه بۆ. ئه مه له

حالیکی دایه که بۆ ریفورم له دین دا ته نیا موجته هیدان و مه لاکان مافی ته فسیر و گۆرینیان هه یه و خه لک له گۆرینی ته م یاسایانه دا به شدار نین. هه روه ها دانانی قانون به ده سته ته و موجته هیدانه ته نجام دراوه و ته درێ که له ته فسیر و قانون سازی دا مه جاز و مافدارن. ته م شپوه گۆرینه ی یاسا به ده سته موجته هید نه ک هه ر هیچ فه رقیکی له پوانی ده سه لات له ده ست مه لاکان دا ناکا، به لکوو ته نیا جیگای موجته هیدانی خاوه ن ته فسیری جوړاوجۆر ته گوریت. بیجگه له مه ش ریفورمه دینیه کانی وه ک یاسای نوێ له گه ل ته فسیره نوییه کانیش به که لامی خودا و هه مان یاسای موقه ده س ته زانن. دیسانه که یاسای تازه هینراو به ته فسیری نوێی دروست کراوی خوێان به یاسای گوران هه لنه گر و به شه ری نازانن که ته گه ر روژیک دووباره خه لک به مروور پیوستیان به گورینی بوو بتوانن به روکی خوێان له و یاسایانه رزگار بکه ن. هه ر بویه مه لاکان و موجته هیده کان ده ست ته ده نه ریفورم و دیسان به ناوی یاسای پیروزی خودایی بۆ گورینی هه ر یاسایه ک به پیی نیاز یاسای تازه دینن تا ده ستیان له کوشتار و خوین رشتن دا تاوا له بی.

نموونه ی به رچاوی ته م ده رده بی ده رمانه که له ریفورمه دینیه کانی تا ئیستا دا حاسل بووه، ژماره ی دینه کان و لق و پووه کانی فیرقه کان و مه زه ه به کانه که بۆ ریفورم و گورینی ره وشته دزیوه ته حه مول هه لنه گره کانی دینه کانی به ر له خوێان هاتووه. به هاتنی ته م لق و فیرقانه نه ک هه ر یاسا دینیه کانی پیشوو ده ستیان له سه ر به شه ر هه لنه گرت، لق و فیرقه یه کی تری به ده ردی بیده رمانی پیشوو زیاد کرد. ده ردی به شه ر به ریفورمه بی ته ژماره کانی دینی ده رمان نه بووه و نابی. ته نیا له ریگای یاسای به شری و عادلانه و به دوور له پاشکو و به سراوه به دین و قودسیه ت بی، ده سته به شه ر بۆ گۆرانکاری و چوونه پیش تاوا له ته کا و وولاتانی گیروده ی دین و دین لی دراو له چنگی ته ژدیهای حاکم به سه ر چاره نووسی خه لک دا رزگاریان ته بی.